

მერაბ ბერიძე

ქორ- შუპიანი საკუთარი სახელები

ნაგენეტიკური სახელების შესახებ აკაკი შანიძე წერს: “გენეტიკური სახელებისგან უნდა გარჩეულ იქნეს ნაგენეტიკური სახელები. გენეტიკურია სახელი, რომელსაც გენეტიკის გაგებაც აქვს, მაგრამ ამასთან ერთად სხვა ბრუნვის ფორმებსაც გვიჩვენებს.... ხოლო ნაგენეტიკურია სახელი, რომლის ფუძე მარტო წარმოშობით არის გენეტივი (ნათ. ბრუნვა), მაგრამ გენეტიკის გაგება აღარა აქვს. ასეთია მრავალი გეოგრაფიული სახელი, რომელთაც ბოლოში **-ის** მოუდის: თბილ-ის-ი, ქუთა-ის-ი, მანგლ-ის-ი, შინდ-ის-ი, რუ-ის-ი, ურბნ-ის-ი და სხვ. ასეთივეა **-თა-ზე** გათავებული სოფლის სახელები: ჩხიკვ-თა, ცაბაურ-თა, მოწამე-თა და მისთ.” (ა. შანიძე, 1973, გვ.114).

ჩამოთვლილთაგან ყველა თანხმოდანფუძიანი სახელია. მესხურში (სამცხური, ჯავახური) გენეტიკური სახელები გვხვდება იმ შემთხვევაში, როდესაც აღამიანს მოიხსენიებენ მამის სახელით, ოღონდ **-ძე-ს** გარეშე. პეტრე პავლესი (იგულისხმება პავლეს ძე), გიორგი დავითისა (დავითის ძე) და სხვა. ეს იმ შემთხვევაში ხდება, როდესაც არაოფიციალური სია დგება. როდესაც ერთი პიროვნების მრავალ შთამომავალზე ვლაპარაკობთ, მაშინ საქმე სხვაგვარად არის.

მე-16 საუკუნის ერთ ოსმალურ “დავთარში” დღევანდელი არტაანის მიდამოებში დასტურდება სოფლები: **ვარდოსანი** და **ბურდოსანი**, რომლებშიც გამოყოფილია საკუთარი სახელები **ვარდო** და **ბურდო** (მ. ბერიძე, 2001, გვ. 154). ასეთივე წარმოებისაა და გამოიყოფა აღამიანის საკუთარი სახელი **ქურდოსანი** (მთისა და ნასოფლარის სახელი ახალციხის რაიონში). მათ შესახებ ნათქვამია შემდეგი: “ქართული ენისათვის ცნობილი წარმოებაა: ბურდ-ო, ვარდ-ო, ქურდ-ო და ა. შ. ყველა ის საკუთარი სახელი იყო ქართულ ონომასტიკონში. დღეს ძირითადად მეტსახელებად გვხვდება და მათი გაგრძელება ბევრად შეიძლება. მომდევნო **-ს** ნათესაობითი ბრუნვის ნიშანია, -ა არის სავრცობი, ხოლო **-ნ** მრავლობითობის ნიშანი. თითოეული სახელის მნიშვნელობა ასეთია: **ქურდოსანი, ბურდოსანი, ვარდოსანი**. **-ებ-**იანი მრავლობითით იქნება: **ქურდოსები, ვარდოსები, ბურდოსები**. ე.ი. სიტყვა მიუთითებს ამა თუ იმ ნაკვეთის, მიწის, ჭალის, ყანის, პიროვნების საკუთრებაზე (მ. ბერიძე, 2001, გვ.154). **ქურდ-, ვარდ-, ბურდ-** ფუძეები ძველთაგანვე მონაწილეობდნენ ქართული გვარსახელების წარმოქმნაში: ქურდაძე, ვარდიძე, ვარდოშვილი, ვარდოსანიძე, ბურდული და სხვ.

ასეთივე წარმოებისაა ადგილის სახელი **კოროსანი**, რომელიც მინდორს ჰქვია ასპინძის რაიონში. მასში გამოიყოფა საკუთარი სახელი **კორო**, რომელიც მეტსახელად გვხვდება სამცხე-ჯავახეთში. ამ უკანასკნელში

გამოიყოფა **კორ-** ფუძე და **-ო** მაწარმოებელი, ეს ფუძე შეიძლება **-ა** სუფიქსითაც შეგვხვდეს გვარში **კორაშვილი**. **კორ-** **-ია** და **-ე** მაწარმოებლით დადასტურებული აქვს ალ. ლლონტს (ალ. ლლონტი 1986, გვ. 147). ისევე როგორც წინა ჩამოთვლილ ტოპონიმებში **კორ-ო-ს-ა-ნ-** არის ამოსავალი სახელი, რომელიც შემდეგ გაფორმდა **-ა** მატოპონიმებელი სუფიქსითა და მესხურისათვის დამახასიათებელი სახელობითი ბრუნვის ნიშნით ხმოვანფუძიან სახელებთან.

კორ- ფუძე კიდევ ერთი ტოპონიმური სახელის ფუძისეულ ნაწილად მიგვაჩნია. ასპინძის რაიონის სოფელ აწყვიტაში არის **კორანთილეღე**.

კორ- ამ შემთხვევაში საგვარეულო სახელს უდევს საფუძვლად. ტოპონიმი ასე დაიწყო: **კორ-ა-ან-ნ-ი->კორ-ა-ან-თ-ი->კორანთი**. მსგავსი წარმოება ცნობილია მესხეთის ონომასტიკაში. საბოლოოდ **კორანთ** ფორმას შეიძლება მოეცა **კორათი**, მაგრამ ჩვენს შემთხვევაში პროცესი ბოლომდე არ მივიდა. საზღვრულდაკარგული მსაზღვრელი უნდა იყოს იმერზევში დადასტურებული **კორანთი** სათიბის სახელად (ნ. ცეცხლაძე, 2004, გვ. 190). ასეთივე წარმოება დადასტურებულია ქიზიყის ტოპონიმიში, ოღონდ **კორ-** წარმოდგენილია **-ია** დაბოლოებით. აგანაში გოგიაშვილთა ერთ-ერთ განშტოებას ჰქვია **კორიანია!** **კორიანთი** (ალ. ლლონტი, 1982, გვ. 33).

კორ- ფუძე, როგორც ვნახეთ, შეიძლება გაფორმებული იყოს **-ა**, **-ე**, **-ია**, **-ო** სუფიქსებით. შეიძლება, **კორ-** ფუძე ასევე გამოიყოს სახელში კოროშეთი, რომელიც სოფელ ხიზაბაგრის აღმოსავლეთით დაფიქსირა მე-20 საუკუნის 30-იან წლებში ნიკო ბერძენიშვილმა. მანვე ჩაწერა ლექსი:

“კოროშეთს თივა მოვთიბე,

ოლდან დამიძირია,

გოგო შენი სიყვარულით

მე ვერ დამიძინია” (ნ. ბერძენიშვილი, 1964, გვ. 171).

კოროშეთი და ოლდანი, როგორც ლექსიდან ჩანს, ახლომდებარე სოფლებია.

კოროშეთის ადგილმდებარეობა და ლოკალიზაცია დაზუსტებული აქვს ს. ჭიქიას (ს. ჭიქია, 1958, გვ. 295). მე-16 საუკუნეში იგი ნასოფლარის სახითაა აღწერილი.

ლოგიკურია ვიფიქროთ, რომ **კოროშეთში -ოშ** ცალკე მაწარმოებელია; შდრ.: მიტ-უშ-ა, ნუნ-უშ-ა (შდრ.: მიტო, მიტა, ნუნუ, ნუნა, ნუნია, ნუნუკა), არ გამოირიცხება, რომ **-შ -ს-ს** ზანური ვარიანტიც იყოს, მით უმეტეს, რომ გვაქვს **-იშ** დაბოლოებიანი ვარიანტიც — **კორიშა** (ალ. ლლონტი, 1986, გვ. 146).

კორ- ფუძეს გამოვყოფთ ისტორიულ სახელში **კორაშენი**. იგი დაფიქსირებულია მე-16 საუკუნეში (ს. ჭიქია, 1958, გვ. 93). **-შენ** ტერმინ-ფორმანტი პროდუქტიულია ქართულ ტოპონიმიში. ამ შემთხვევაშიც ამოსავალი უნდა იყოს ადამიანის საკუთარი სახელი, რადგან **“-შენ** კომპონენტის ტოპონიმები საქართველოს ადმინისტრაციული დაყოფით

საკმაოდ ბევრია. ყველაზე პროდუქტიულია იგი ახალ- მსაზღვრელთან (ახალშენი). დანარჩენ შემთხვევაში პირველ კომპონენტად- ადამიანის საკუთარი სახელი გვგვდება“ (მ. ბერიძე, 1992, გვ. 87). ასე რომ, კორაშენში შეიძლება გამოიყოს საკუთარი სახელი **კორა**, რომელიც -ა კნინობითის მაწარმოებელი სუფიქსით გაფორმებული **კორ-** ფუძეა.

კორ- ფუძიანი სახელები ტოპონიმებად, როდესაც ონომიზაცია ხდება ანთროპონიმის საშუალებით, საქართველოს ტერიტორიაზე სხვაგანაც გვგვდება. დღემთის რაიონში არის სოფელი **კორაანი**, ხოლო ხაშურის რაიონის ზემო ოსიაურის ჭის სახელად გვაქვს **კორაანთ ჭა** (აღლ. ლონტი, 1988, გვ. 53).

კორათხევი არის ნასოფლარი თბილისის შემოგარენში, რომელიც დაცარიელდა 1952 წელს (ს. მელიქიძე, 2007, გვ. 78) და რომელსაც ფონეტიკურ ვარიანტად აქვს **კვარათხევი**.

ნასოფლარის სახელიდან არის მოტივირებული შემდეგი ტოპონიმების წარმოქმნა: **კორათხევის გზა**, **კორათხევის სასაფლაო**, **კორათხევის წყარო**, **კვარათხევის წყარო**, **კორათხევის ხატი**, **კორათხევის ხევი** (ს. მელიქიძე, 2007, გვ. 78).

კორო ადამიანის სახელად არის მითითებული. “ღუბი ყანებში ცალ-ცალკე ყანებს სახელები ერქვა: ისიდორას ყანა, **კოროს ყანა**, **კორო** ერთ თათარს ერქვა, ბიჭა ბილანას ეძახდნენ“ (მ. ბერიძე, 2008, გვ. 40). თათარში იგულისხმება მაჰმადიანი მესხი.

ზედა ვარძიის ხევის სიახლოვეს, მტკვრის ხეობაში ერთ ნასოფლარს **კორისხევი** ჰქვია, რომელიც მე-16 საუკუნეში ხუთკომლიანი სოფელი იყო (ს. ჯიქია, 1958, გვ. 373-374); აქ ცხოვრობდნენ პაპუნა ივანესძე, ბასილა ძე მისი, მაზნია გიორგისძე, სახელად ბაირამ და ერთიც ამოუკითხავი სახელის მქონე ოჯახის უფროსის შვილიშვილი (ს. ჯიქია, 1941, გვ. 253). ნასოფლარის სახელში რომ ამოსავალი ადამიანის საკუთარი სახელი **კორა** იყოს, ნათესაობით ბრუნვაში კვეცა არ მოხდებოდა და გვექნებოდა **კორასხევი**, ამიტომ სავარაუდოა ფუძეთა ომონიმია. როგორც ჩანს, ერთისა და იმავე ფორმის ფუძეს სხვადასხვა მნიშვნელობა ჰქონდა.

კორ- ფუძის ერთი მნიშვნელობა მცენარეულობას უკავშირდება, რადგან იგი გაფორმებულია **-ნარ** სუფიქსით. ი. სიხარულიძეს ამის არაერთი მაგალითი აქვს დაფიქსირებული: **კორნალი**, ტყე, სოფელი ბზუბზუ (ი. სიხარულიძე, 1958, გვ. 52). ასევე ტყის სახელია სოფელ მახუნცეთში (ი. სიხარულიძე, 1958, გვ. 53). ბალს ჰქვია **კორნალი** სოფ. აქუცაში (ი. სიხარულიძე, 1958, გვ. 57), **ბუჩქნარია** კაკაბაძიებში (გვ. 58), **ტყეა** სოფელ მერისში (გვ. 63), ასევე **ტყეა** სოფელ ცხადიეთში (გვ. 131), **საძოვარია** სოფელ გორგაძეთში (გვ. 132) და **სათესია** სოფელ ძაბლავეთში (გვ. 137). **კორნალა** ჰქვია საძოვარსა და ტყეს ჭინკაძიებში (გვ. 50). **კორნალია** არის სათესი ზვარეში (გვ. 67). **კორითავი** ასევე ტყეა ქუთურეთში (გვ. 137), ხოლო **კორნალიქელი** საძოვარია აღმართში (გვ. 130).

ჩამოთვლილ სახელთაგან უმრავლესობა ტყის აღმნიშვნელია ან მცენარეულობას უკავშირდება (ბუჩქნარი, ბალი). იქ, სადაც სათესს ან

საძოვარს აღნიშნავს (ერთხელ ტყესთან ერთად), იგულისხმება, რომ აღრე იქნებოდა მცენარეულობა.

კორნალი აქვს დადასტურებული ალ. ღლონტს გურიაში მთისა და ტყის სახელად (ალ. ღლონტი, 1993, გვ. 104) და იქვე არის **კორნალის დეღე** (ალ. ღლონტი, 1993, გვ. 104).

ასევე მცენარეულობის აღმნიშვნელი უნდა იყოს სოფლის სახელი **კორა** ახალგორის რაიონში.

კორ- ფუძეს გამოვყოფთ სახელში **კორანტე** ფრონეების ხეობაში (ალ. ღლონტი, 1988, გვ. 53). სავარაუდოდ, იგი უნდა მოდიოდეს **კორიანი ტყიდან**.

ალ. ღლონტს დამოწმებული აქვს **კორმაღალია**, **კორმაღლა**, რომლის პარალელურ ფორმად **რკომაღალია**, **რკომაღლა** მოჰყავს. ამ ფორმათაგან, ვფიქრობთ, ძირითადი უნდა იყოს **კორმაღალი**, რადგან გვაქვს იმავე არეალში ტაბონიმი **კორმაღლის გუა** (ალ. ღლონტი, 1988, გვ. 104). ამ შემთხვევაშიც მცენარეულობა უნდა იყოს ამოსავალი სახელდებისას.

კომპოზიტურ სახელად გვხვდება კორაველი (ნ. ცეცხლაძე, 2004, გვ. 190), ისევე, როგორც **ტყეველი**.

ამგვარად, **კორ-** ფუძიანი საკუთარი სახელები საქართველოს ტოპონიმიაში ომონიმური წარმომავლობისაა. ერთი ნაწილი უკავშირდება ადამიანის საკუთარ სახელს, ხოლო მეორე — მცენარეულობას.

დამოწმებული ლიტერატურა

მ. ბერიძე, 2001 — მ. ბერიძე, არტაანის გუბერნიის ტოპონიმთა უახლესი ისტორია, კრებული, ახალციხე-ყარსი, 2001.

მ. ბერიძე, 2008 — მ. ბერიძე, ღრელის, საფარისა და ლაშხევის ტოპონიმია, სსიპ ახალციხის ინსტიტუტის შრომები, I, 2008.

მ. ბერიძე, 1992 — მ. ბერიძე, ჯავახეთი (ტოპონიმკური ანალიზი), 1992.

ნ. ბერძენიშვილი, 1964 — ნ. ბერძენიშვილი, საქართველოს ისტორიის საკითხები, I, თბ., 1964.

ს. მელიქიძე, 2007 — ს. მელიქიძე, მცხეთის რაიონის ტოპონიმია, 2007.

ი. სიხარულიძე, 1958 — ი. სიხარულიძე, სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს ტოპონიმია, წიგნი I, თბ., 1958.

ალ. ღლონტი, 1982 — ალ. ღლონტი, ქიზიყის ტოპონიმია, 1982.

ალ. ღლონტი, 1993 — ალ. ღლონტი, სუფსა-ნატანების ხეობები, 1993.

ალ. ღლონტი, 1988 - ალ. ღლონტი, ფრონეების ხეობის ტოპონიმია, თბ., 1988,

ალ. ღლონტი, 1988 — ალ. ღლონტი, სუფსა-ნატანების ტოპონიმია, 1988.

ალ. ღლონტი, 1986 — ალ. ღლონტი, ქართველური საკუთარი სახელები, თბ., 1986.

- აკ. შანიძე, 1973 — აკ. შანიძე, ქართული ენის გრამატიკის საფუძვლები, I, თბ., 1973.
- ნ. ცეცხლაძე. 2004 — ნ. ცეცხლაძე, ძიებანი ჭოროხის აუზის ტობონიმიიდან, 2004.
- ს. ჯიქია, 1958 — ს. ჯიქია, “გურჯისტანის ვილბიეთის დიდი დავთარი“, თბ., 1958.

MERAB BERIDZE

PROPER NAMES WITH KOR- ROOT IN GEORGIAN

Akaki Shanidze writes the following about the nouns derived from the former genitive case forms: “from the genitive nouns we should make distinction between the genitive proper and former genitives. A noun is considered to be in the genitive, if it has the meaning of genitive and at the same time is capable of declining in the other cases as well... And we class the nouns as former genitives whose stem is genitive only by its origin but it does not carry the genitive meaning. To these belong a considerable number of place names that have final *-is*: Tbil-is-i, Kuta-is-i, Mangl-is-i, Shind-is-i, Ru-is-i, Urbn-is-i, etc. The same is said about the names of villages ending with *-ta*: Chkhikv-ta, Tsabaut-ta, Motsame-ta and the like.

All the above-listed nouns are of consonant stems. In Məshkhan (Samtskhan, Javakhan) genitive nouns occur in family names if only a person is mentioned with patronymics without *-dze*. Eg.: Petre Pavl-es-i, (meaning: Pavles-dze, ‘son of Pavle’), Giorgi Davitisa (Davitis-dze) etc. This form of reference takes place when they make informal lists. But when they speak of many descendents of one person they use different forms.

In one of the Ottoman ‘Davtari’ (records) of the 16th century we find the names of villages of the modern Artaani: *Vardosani* and *Burdosani*, in which we can identify the first names *Vardo* and *Burdo*. Of the similar origin is the place name *Korosani*, a name of a field in Aspindza region. The name *Koro* is found as man’s nickname in Samtskhe-Javakheti. Here we can separate *Kor* as root and *-o* as forming element that can also be replaced with *-a* suffix in the family name *Kor-a-shvili*. *Kor-* with *-ia* and *-e* formants has been attested by Al. Glonti.

Root *kor-* is also identified in the place name ‘*Korantighele*’, (in the village of Atskhvita in Aspindza region); the toponym is disintegrated as *Kor-a-an-n-i*, *-> Kor-anti*, *Koranti*. The name of a pasture *Koranti* attested in Imerkhevi must have been the attribute to the noun that has been lost. The similar form is found in Kiziqi anthroponym. In Agana ‘Gogishvili’ family name has a sub-name *Koriaani/Koriaanti*.

The root *kor-* can also be identified in the name *Korosheti* (which Niko Berdzenishvili found to the east of the village of Khizabavri).

Kor- is also found in the historical name *Korasheni* in a 16th century records.

The root *kor-* is found in other parts of Georgia in the place names that are derived from personal names. In the Dusheti region there is a village of *Koraani*, and in the village of Zemo Osiauri of the Khashuri district the name of a well is *Koraant Tcha*.

Koratkhevi is a name of a former village in the outskirts of Tbilisi, which became desolate in 1952. Its phonetic variant is *Kvaratkhevi*.

Related to this former village of *Koratkhevi* are the following place names, as *Koratkhevis gza* (Koratkhevi Road), *Koratkhevis sasaplao* (Koratkhevi cemetery), *Koratkhevis tskaro*, / *Kvartkhevis tskaro* (Koratkhevi spring), *Koratkhevis khati* (icon), *Koratkhevis khevi* (valley); *Koro* is also attested as a first name, as in *Koros Qana* (Koro's field).

One meaning of the root *kor-* is related to plants as it is formed with a suffix *-nar*:

Thus, proper names of the root *kor-* origin in the Georgian place names are of homonymous origin: a number of which is related with personal names and the other with plants.